

Kitap Değerlendirmesi: Jack Goody, *Batıdaki Doğu*, çev. Burhan Mert Angılı & İsmail Mert Bezgin (İstanbul: Alfa Yayınları, 2022)

Review of *Batıdaki Doğu* by Jack Goody,
trans. Burhan Mert Angılı & İsmail Mert Bezgin (İstanbul: Alfa Yayınları, 2022)

Sümeýra Arslan

Yüksek Lisans Öğrencisi
İbn Haldun Ü.
Türkiye

Kitap Değerlendirmesi
Book Review

Geliş : 30.10.2025

Kabul : 18.12.2025

Yayın : 31.12.2025

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Batıdaki Doğu isimli kitapta Jack Goody (1919-2015), Batılı yazarların etnosentrik bakış açısıyla; akılcılık, kapitalizm, bireycilik kavramları üzerinden Doğu'nun, Batı medeniyetinin gerisinde olduğu eleştirilerine karşı çıkmıştır. Jack Goody Cambridge Üniversitesi'nde uzun süre sosyal antropoloji alanında profesörlük yapmış; okuryazarlık, aile yapıları ve Avrasya medeniyetlerinin karşılaştırmalı tarihi gibi araştırmalara önemli katkılar sunmuş bir antropologdur. Goody, Batı tarih yazımının temel hipotezlerini sorgulayan önemli isimlerden biridir. Kitap, ilk kez orijinal adı *The East in the West* ile 1996 yılında Cambridge University Press tarafından yayımlanmış; Türkçeye ise Burhan Mert Angılı ve İsmail Mert Bezgin tarafından çevrilerek 2022 yılında Alfa yayınları tarafından basılmıştır. Akademik terminolojiye dikkat edilerek yapılan çeviride metnin kavramsal bütünlüğü korunmuş ve akıcı bir şekilde Türkçeye aktarılmıştır. Bu kitap, Batı'nın teknolojik, ekonomik ve kültürel yükselişi karşısında Doğu'nun durağan olduğunu ve Batı'nın gerisinde kaldığı iddialarını antropolojik ve tarihsel verilerle eleştirmesi bakımından oldukça kıymetlidir.

Goody'nin “Sunuş ve Giriş” kısımlarıyla başlayan eseri; “Akılcılık İnceleme Altında”, “Akılcılık ve Rasyonieria: Defter Tutma ve İktisadi Mucize”, “Orta Çağ ve Erken Sömürge Döneminde: Hindistan Ticareti ve Ekonomisi”, “Hindistan'ın Ticaret ve Sanayisinin Büyümesi”, “Doğu'da Aile ve İş Hayatı”, “Kolektif Yaşamdan Bireye mi? Batıda Ailenin Tarihyazımı”, “Emek, Üretim ve İletişim”, “Sonsöz Yerine” isimli sekiz ana bölümden oluşmaktadır. Goody, kitabın sonuna “Doğu ile Batı arasındaki Erken Bağlar” isimle ek bir bölüm koyarak Doğu ile Batı arasında yüzyıllar boyu süregelen ticari ve kültürel bağların olduğunu ifade etmiştir.

Goody bu kitabı yazarak, Batı'nın bizlere üstünlük olarak sunduğu modernleşme, kapitalizm ve bilimselliğin bir Batı mucizesi olmadığını, Batı'nın Doğu ile etkileşiminin Tunç Devri'ne kadar dayandığını ve Batı'nın yükselmesinde Doğu medeniyetinin yadsınamaz etkileri olduğunu anlatmayı amaçlamıştır. Goody eserinde Avrupa-merkezci (Eurocentric) bakış açısını özellikle Batı düşüncesinin iki önemli ismi olan Max Weber ve Karl Marx'ın teorileri üzerinden eleştirmiştir. Goody, özellikle Weber'in "Batı Akılcılığı" ve "Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı" tezini mercek altına alır. Weber, modern kapitalizmin doğuşunu Batı'ya özgü olan rasyonalite (akılcılık) anlayışının sonucu olarak ifade eder. Bu rasyonalite; Protestan ahlakını, hukuki akılcılığı ve bilimsel zihniyeti geliştirerek modern kapitalizmi ortaya çıkartmıştır. Goody ise Weber'in Doğu toplumlarının modern kapitalizmi geliştiren akılcılığa sahip olmadığı görüşüne sertçe karşı çıkmıştır. Yazar, benzer şekilde Karl Marx'a da "Asya Tipi Üretim Tarzı" kavramsallaştırması üzerinden bir takım eleştiriler yönelir. Marx, Doğu toplumlarında özel mülkiyetin, sermaye birikiminin gelişmediğini; dolayısıyla bu toplumların değişime kapalı, durağan bir yapıya sahip olduğunu iddia eder. Goody ise Marx'ın iddialarını tarihsel verilerle çürüterek; Doğu toplumlarının aktif ticaret ağlarını sahip olduğundan, Doğu'daki ekonomik kurumların kapitalizmin öncüllerini içerdiğini ifade eder.

Yazar; Rönesans'ın, bilimsel devrimlerin ve aydınlanmanın etkisiyle Batı'nın kendisini üstün bir medeniyet olarak görmesine karşı çıkarak, Batı ve Doğu'nun ortak bir mirasa sahip olduğunu ifade eder. Batı'nın yükselişle alakalı tezleri sorunlu ve kurumsalcı bulan yazar, Batıdaki Doğu algısını yeniden değerlendirerek "biz" ve "öteki" algısını değiştirmeyi teklif eder.

Eserin ilk bölümü olan "Akılcılık İnceleme Altında" yazar öncelikle Batılıların kendisini üstün görmesinin bir nedeni olan "Batı akılcılığı" kavramını ele alır. Batılı düşünürler akılcılık ve mantığı Antik Yunan'a dayandırmaktadır. Goody, akılcılığın Antik Yunan'da olduğunu kabul etmesinin yanı sıra yazının gelişimiyle birlikte; Mezopotamya, Hindistan, Çin, Japonya gibi toplumlarda da mantık ve akılcılığın mevcut olduğunu iddia eder ve buna kanıtlar getirir. Örneğin yazar, Japon filozofu Hajime Nakamura'nın Doğu toplumlarında akılcılığın var olduğuna ve modern düşüncenin Doğu'da da gelişebileceğine dair yaptığı çalışmadan bahseder (s. 57-58). Weber üzerinden akılcılığı eleştiren yazar, Weber'in Batı'ya özgü kültüre, Protestan ahlakına, bürokratikleşmeye dayandığı Batılı akılcılığın biricik olmadığını, tüm toplumlarda farklı biçimlerde akılcılığın olduğunu savunur.

"Akılcılık ve Ragioneria: Defter Tutma ve İktisadi Mucize" bölümünde yazar, çift taraflı defter tutma uygulamasının Batı'nın iktisadi mucizesi olduğu konusunu ele alır. Ragioneria, 13-15. yüzyıllarda İtalya'daki tüccarlar tarafından geliştirilen çift taraflı kayıt sistemidir. Bu sistemde tüccarlar; sermaye hareketlerini takip etmek, maliyet, gelir, gider ile kar ve zararı takip edebilmek için yapılan tüm ticari işlemleri hem "borç" hem de "alacak" şeklinde kayıt altına alır. Böylelikle ticari faaliyetler belirli bir sistematik içerisinde yürütülür. Bu sistem ise Batı'da kapitalizmin gelişiminde önemli bir unsur olarak görülür. Goody; Weber, Schumpeter, Sombart'ın bu konudaki görüşlerini eleştirerek modern kapitalizmin doğuşunun bir parçası olan çift taraflı defter tutma uygulamasının Batı'ya özgü bir iktisadi mucize olmadığını, bu sistemin temellerinin yüzyıllar önce Batı'da değil, Yakın Doğu ve daha ötesinde atıldığını söyler (s. 80). Yazar ayrıca bu iddiasını, S. D. Goitein'in "Akdeniz Toplumu" çalışmasında ortaya çıkarttığı Kahire Genizası

belgelerine dayandırarak güçlendirir. Dolayısıyla muhasebe teknikleri ve faizli borç sistemi gibi uygulamaların benzerlerinin Batıdan çok daha önce Çin ve Hindistan gibi farklı Doğu medeniyetlerinde geliştiğini ifade eder (s. 121).

“Orta Çağ ve Erken Sömürge Döneminde: Hindistan Ticareti ve Ekonomisi” ve “Hindistan’ın Ticaret ve Sanayisinin Büyümesi” isimli üçüncü ve dördüncü bölümlerde Goody, Hint ekonomisi okumalarını oldukça ideolojik bulduğu için Hindistan üzerinden Asya’daki ticaret ağlarını inceler. Batılı araştırmacılar Hindistan ekonomisinin büyümesini Avrupalı tüccarların gelişine bağlasa bile Goody bu düşünceye tam olarak katılmaz çünkü Batı gemilerinin Hindistan’a gelmesinden önce de Hint Okyanusu’nda ve Uzak Doğu’da aktif ticaret ağları bulunmaktaydı (s. 128). Bu bölümde de yazar, Marx ve Weber’in Doğulu toplumların kapitalist gelişime uygun olmadığı yönündeki fikirlerini eleştirir ve Doğu’daki ticaret yöntemlerinin, ilkelerinin, fiyat mekanizmalarının Batıdaki kapitalist sistemin oluşuma öncülük ettiğini iddia ederek K. N. Chaudhuri gibi iktisat tarihçilerinin Doğu Hindistan Şirketi arşivlerinden oluşturduğu verilere atıfta bulunur (s. 165-179).

“Doğu’da Aile ve İş Hayatı” ve “Kolektif Yaşamdan Bireye mi? Batı’da Ailenin Tarihyazımı” isimli beşinci ve altıncı bölümlerde Goody; başta Weber olmak üzere bazı Batılı araştırmacıların Doğu toplumlarındaki geniş aile yapısının, sıkı akrabalık bağlarının kapitalist düzenin oluşmasına ve gelişmesine engel olduğuna dair düşünceleri eleştirir. Batılı düşünürler kapitalizmin gelişimindeki bir diğer etkenin, kolektiften bireyciliğe dönüşen aile yapısı olduğunu düşünür ve bu sebeple Hindistan’da kasta, Çin’de klana verilen önemin kapitalizme engel olduğunu öne sürerler (s. 202). Goody, Batılı düşünürlerin bu tezlerini tarihsel verilerle geçersiz kılar. Doğu’daki -özellikle Hindistan ve Çin’deki- “birleşik aile” yapısı iş hayatında oldukça önemli bir rol oynar. Bu model büyümeye engel olmadığı gibi dağılmalara karşı da dayanıklıdır (s. 220).

Yedinci bölüm olan “Emek, Üretim ve İletişim” bölümünde yazar, Batı’nın emek ve üretimde yalnızca Marksist ve Weberci modellere odaklanmasını eleştirir. Avrasya toplumları da Tunç Devri’nden beri, benzer üretim araçlarına sahiptir. Goody, Batı’nın yükselişini iletişim tarzındaki değişimlerin, matbaanın ve alfabetik yazının bilgiyi yayma kapasitesinin bir sonucu olarak bilgide yaşanan ilerlemeye dayandırmaktadır (s. 322). Bilgi yayılımı Batı merkezli olsa bile matbaa, kağıt gibi icatlar Doğu’dan Batı’ya taşınmış ve sonrasında geliştirilmiştir.

Goody, “Sonsöz Yerine” kısmında, kitabın başından sonuna kadar kullandığı temel iddiaları özetleyerek, kendi iddialarını pekiştirir. Yazara göre Batılı tarihçiler, sosyologlar, antropologlar Batı-Doğu arasındaki farklılıkları fazlasıyla abartmış ve modernlik söz konusu olduğunda Doğu toplumlarını gerici bir söylem üzerinden tasvir etmişlerdir (s. 329). Son olarak ek kısmında Goody, Doğu ile Batı arasındaki bağların çok eskiye, Mezopotamya’ya dayandığına ve Doğu ile Batı arasında ticari, kültürel ve bilgi alışverişinin o zamandan beri var olduğunu açıklar.

Jack Goody’nin *Batıdaki Doğu* isimli eseri; Avrupa-merkezci tarih anlayışına karşı çıkarak, Batı medeniyetinin oluşumunda ve gelişiminde Doğu medeniyetlerinin birçok katkısını vurgulaması açısından oldukça önemli bir eserdir. Goody, eserinde Batı’nın üstünlüğüyle ilgili tezleri çoğunlukla Max Weber ve Karl Marx üzerinden ele almış ve bunları kitap boyunca sunduğu çok sayıda tarihsel ve antropolojik veri ile çürütmeye çalışmıştır. Mesela yazar; Doğu’da akılçılık ve mantık geleneği için Nakamura’nın Japonya ve Asya düşüncesi üzerine yaptığı

Çalışmalardan; ift taraflı defter tutma uygulaması için Yakın Doğu'daki erken muhasebe tekniklerine dair arkeolojik kayıtlar ve Çin'deki hesap ve kayıt sistemlerine ilişkin tarihsel belgelerden; Doğu'da aile yapıları için Hindistan ve Çin'deki birleşik aile modeline ilişkin antropolojik araştırmalardan; Mezopotamya ve erken medeniyetlere dair ise erken devlet örgütlenmesi, tahıl vergisi kayıtları, tüccar yazışmaları gibi arkeolojik verilerden yararlanmıştır. Goody'nin temel amacı, "Batı'nın Doğu karşındaki üstünlüğü ve biricikliğine dair tezleri yeniden değerlendirmek ve ortak bilgi ve üretim mirasını ortaya koyarak Batı medeniyetinin tarih yazımını yeniden ele almaktır".

Son olarak eser, Avrupa-merkezci tarih yazımına eleştirel bir katkı sunmaktadır. Yazar, metodolojik olarak karşılaştırmalı sosyoloji ve tarihsel antropoloji yöntemlerini kullanmıştır. Ancak yazarın bu karşılaştırmayı yaparken Doğu'yu önemli ölçüde Hindistan ve Çin üzerinden ele alması, eserin kapsamı açısından bir sınırlılık olarak görülebilir. Yazar her ne kadar giriş kısmında bu çalışma ile ayrıntılı bölgesel incelemeler yapmayı değil, Doğu ve Batı arasındaki uzun süreli etkileşimleri geniş bir perspektiften ele almayı amaçladığını özellikle belirtse de bu metodolojik tercih Orta Doğu'nun ve İşlam medeniyetinin Akdeniz ticaretindeki rolünün gölgede kalmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, yazar iddialarını antropolojik ve tarihsel verilerle desteklemiş olmakla birlikte tarihsel verilerde kronolojik sıralamaya her zaman dikkat etmemiştir.

Kaynakça

Goody, Jack. *Batıdaki Doğu*. ev. Burhan Mert Angılı & İsmail Mert Bezgin, İstanbul: Alfa Yayınları, 2022.